

**ДОВІДКОВИЙ МАТЕРІАЛ З ПЕВНИХ ПИТАНЬ
КУРСУ «МЕТОДИКА МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ»**

**КЛАСИФІКАЦІЯ УРОКІВ МУЗИКИ ЗА СТУПЕНЮ „НАРОСТАННЯ”
МІЖПРЕДМЕТНИХ ВЗАЄМОДІЙ.**

Аналізуючи уроки музики, можна помітити, що у розкритті певної частини навчального матеріалу міжпредметні зв'язки будуть відрізнятися за питомою вагою та за часом тривалості таких контактів. За ступенем «наростання» міжпредметних взаємодій пропонується наступна класифікація уроків:

1. Урок, де відбувається звертання до матеріалу уроків іншого предмета.

Головною умовою є єдність об'єкта пізнання, коли один і той факт, явище розглядаються з різних сторін, але на новому рівні пізнання. На такому уроці відбувається укрупнення одиниці знання, дається закріплення й узагальнення того чи іншого поняття. В зміст нової теми епізодично включається матеріал суміжної дисципліни. При цьому структура уроку залишається незмінною. Такий урок музики називається уроком з міжпредметними зв'язками.

2. Урок, де структура не порушується, але відбувається більш діяльне залучення матеріалу суміжної дисципліни. Тут спостерігається паралельний розвиток матеріалу двох-трьох предметів. Така взаємодія досягається шляхом пригадування матеріалу з різних предметів та пов'язана з більш системним використанням суміжних дисциплін. Даний урок музики – урок міжпредметного характеру.

3. Урок, який складається із структурних елементів різних дисциплін, об'єднаних загальною метою або організаційною думкою. Тут відбувається синтез двох-трьох предметів. Якщо нова тема включає в себе різні об'єкти або способи дії, то при її вивченні необхідно стежити за логічністю й послідовністю переходу від одного предмета до іншого.

Майстерність вчителя полягає в тому, щоб зробити як можна менш помітний, органічний перехід від одного структурного елемента до іншого, від

матеріалу одного предмета до іншого матеріалу. Дана міжпредметна взаємодія дещо змінює звичну структуру уроку і утворює більш вільну форму. Даний вид уроку в більшій мірі застосовується при вивченні естетичного циклу предметів, де об'єкти пізнання і способи дії є найбільш близькими. Часто форма уроку може наближатися до форми занять у дитячому саду, в яких поєднуються різні види діяльності і де об'єкти пізнання постійно змінюються. Такий вид уроку музики називається міжпредметним уроком.

4. Узагальнюючі уроки музики вимагають не простого відтворення раніше вивченого матеріалу, а суворої послідовності в залучення знань і методів навчальної діяльності з інших навчальних предметів. Поступове наростання інформації відбувається одночасно в поелементному узагальненні наявних і набутих знань, де кожна нова ступінь буде відповідати етапу формування нового, більш складного поняття. Такий урок називається узагальнюючим міжпредметним уроком.

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІСТЬ ЯК РУШІЙНА СИЛА У ФОРМУВАННІ Й РОЗВИТКУ СПРИЙНЯТТЯ.

Рушійною силою у формуванні і розвитку сприйняття є взаємодія між зовнішніми і внутрішніми факторами, які впливають на особистість.

До зовнішніх впливів належать: середовище і спрямована діяльність педагога. *Внутрішні процеси* визначаються індивідуальним реагуванням людини на зовнішні фактори, причому у кожної людини будуть різні відповідні реакції на зовнішні подразники, тобто проявляється різна активність. Зовнішні фактори впливають на розвиток особистості через внутрішні, і між ними існує постійний взаємозв'язок і взаємопроникнення.

На уроках музики навчальна діяльність педагога (*зовнішній фактор*) повинна являти собою різноманітність у виборі форм, методів і засобів дії та передбачати активізацію пізнавальної діяльності учнів.

Активність учнів (*внутрішній фактор*) при сприйнятті музики проявляється через такі характерні особливості навчальної діяльності, як емоційно-вольові

прояви дитини (зосередженість, стійкість уваги), розумова діяльність і зовнішні прояви.

Все це зумовлює якість засвоєння знань, умінь застосовувати знання у творчій і пошуковій діяльності.

Внутрішні ознаки, що визначають активність дитини при сприйнятті музики, можуть бути відображені через:

- моторну реакцію організму, яка, в свою чергу, загострює розвиток ритмічного відчуття і відображається через м'язову діяльність, зовнішні рухи;
- потреби і мотиви діяльності;
- інтереси і схильності дітей;
- емоції, відчуття;
- мету, перспективи;
- переконання, внутрішню позицію, установку до дії тощо.

Пізнавальна діяльність учнів при сприйнятті музики відбувається з опорою на пізнавальну активність і пізнавальну самостійність. Якщо пізнавальна активність в своїй основі спирається на пізнавальний відгос та ініціативу дітей, то пізнавальна самостійність при музичному сприйнятті являє собою критичний підхід, відбір, активний пошук і власний шлях у вирішенні поставлених завдань. При цьому практична діяльність учнів є здійсненням зворотного зв'язку в навчанні та відображається через способи діяльності учнів для вирішення поставлених завдань, де відбувається злиття прагнення і вміння діяти самостійно.

Завдання педагога полягає в тому, щоб уміло використовувати зовнішні та внутрішні фактори як рушійні сили всебічного розвитку і виховання учнів.

ВОКАЛЬНО-ХОРОВІ ПОСПІВКИ НА УРОКАХ МУЗИКИ.

Розспівуванню на уроці можна відводити до п'яти хвилин. Музичний матеріал розспівування умовно ділять на три категорії:

- 1) народнопісенний матеріал;

2) технічні вправи, які застосовуються поза зв'язком з конкретним музичним твором (вони сприяють послідовному накопиченню вокально-хорових навичок як основи підвищення художнього виконання);

3) музичні уривки з пісень, що розучуються, пов'язані з подоланням конкретних труднощів у пісні.

Особливу увагу необхідно приділити *технічним вправам*. Матеріал цих поспівок складається з виспівування на різні голосні або на окремі склади. Особливість вправ в тому, що вони мають дуже просту структуру, швидко запам'ятовуються і не відволікають увагу учнів від завдань, поставлених педагогом.

Багато педагогів рекомендують починати розспівування з примарних звуків, що потребують мінімум витрат м'язової енергії голосового апарату.

Рухливість голосу у дітей молодшого віку повинна набуватися на основі раніше засвоєних навичок зв'язного співу та чіткої дикції. В роботі над рухливістю голосу вчитель повинен дотримуватися поступовості, тим більш, що саме поняття «швидко», «голосно», «тихо» відносно співу молодших школярів носить умовний характер, і ці вимоги необхідно здійснювати у межах, доступних дітям.

Особливий інтерес представляють ті вокально-хорові вправи, які, з одного боку, призначаються для розвитку співочого голосу й слуху, з іншого – входять органічною частиною в розділи з музичної грамоти або слухання музики. У таких випадках спів дітей є ілюстрацією до матеріалу, що вивчається, і сприяє більш глибокому засвоєнню музичних понять.

ПОНЯТТЯ „РИТМ І МЕТР”, ОСНОВНІ ПРИЙОМИ ДИРИГУВАННЯ.

Ритм – організована послідовність звуків однакової чи різної тривалості.

Метр – зміна акцентованих і неакцентованих відрізків часу, що періодично повторюються (закономірність подібної періодичності у ритмі життєвих процесів – диханні, ході, танці, трудових рухах тощо).

Метроритм – поняття, яким поєднують в єдине ціле метр і ритм.

Прийоми диригування

Під **диригуванням**, в широкому розумінні цього слова, розуміють управління виконанням музичного твору хором, оркестром або іншими великими ансамблями.

Відносно до співу або сольфеджіо під **диригуванням** розуміється засіб: по-перше, лічба, тобто вказівки часу тривалості та зміни часток такту; по-друге, встановлення темпу для даного твору. Як це не може здатися дивним, але можна диригувати навіть для самого себе, коли Ви читаете незнайомі ноти, співаєте або записуєте мелодію по пам'яті. У цих випадках диригування не тільки полегшує орієнтування в метрі, але й усю роботу, однак сильно прискорює процес навчання, звикання, розвитку тощо.

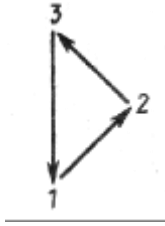
Найважливішим етапом оволодіння технікою диригування є освоєння схем тактування. Це пояснюється тим, що ясна, логічна схема є не тільки технічною основою диригування, але й забезпечує тісний зв'язок диригента з виконавцями. Однак необхідно, щоб студент вже на початковій стадії навчання усвідомив різницю між тактуванням і диригуванням. Якщо тактування – відлік метричних долей відповідно до тактових схем, то диригування – це музичне виконавство, цілісне сприйняття музичного твору і передача його змісту за допомогою специфічних диригентських засобів.

В основу прийомів диригування покладені двохдольні, трьохдольні і чотирьохдольні фігури змахів. Вони полягають в наступному (всі схеми дані для правої руки):

а) Всі прості двохдольні розміри (2/4) диригуються двома змахами – вниз і вгору.

Примітка. Початок кожної частки такту настає в момент закінчення змаху, в опорній точці руху.

б) Всі прості трьохдольні розміри (3/4) диригуються трьома змахами – вниз, вправо і вгору.

в) Чотирьохдольні розміри (4/4) – чотирма змахами вниз, вліво, вправо і вгору.

ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

Необхідною складовою діагностування є контроль і оцінка знань та умінь учнів.

Основна дидактична функцію контролю залежить від забезпечення зворотного зв'язку між вчителем та учнями, отриманні інформації про рівень засвоєння навчального матеріалу.

Слід зазначити, що у сучасному музичному вихованні проблема оцінки залишається однією з найбільш дискусійних. Приміром, практично в повному обсязі вчителі музики бачать педагогічну доцільність оцінки. Зокрема, в дискусії щодо педагогічних оцінок, яку проводив часопис «Музика у шкільництві», деякі педагоги-практики відзначали: «В повній мірі відчуваю, що з 1 по 3 клас поспішають до мене на уроки не через оцінки. Впевнений, що важлива сама атмосфера уроку з її максимальною можливістю висловити своє творче «я»: ігрові пісні, таїнство чарівних звуків, можливість пограти на певному інструменті, змагання у слухових і розумових здібностях й багато іншого, що робить наші уроки

неординарними, а головне – емоційно насиченими. Тому оцінки ставлю всьому класу після уроку, коли вже завмерли голоси дітей і вони пішли».

Протилежною думкою є необхідність збереження системи оцінювання під час уроків музики. Серед педагогів-практиків існує така думка: «Бо в школі так прийнято – оцінювати знання дітей і ставити позначки. Якщо оцінюється, наприклад, фізична культура, чому ж не треба оцінювати естетичну культуру?» У цьому пропонуються такі критерії оцінки: об'єктивність, систематичність, гласність.

Якщо вчитель дотримується зазначених вище критеріїв, діти з логічних міркувань вчителя розуміють оцінку як еталон вимог, і адекватно можуть само оцінювати себе. У цьому дуже важливо оцінювати набуття навичок, тому необхідно попередньо виявити рівень знань і музичних здібностей. Але у визначенні кількісних показників треба говорити і про якісні показники духовного зростання школяра (прояв інтересу до музики, безпосередності емоційного відгуку із музикою тощо.).

Абдуллін пропонує такі критерії оцінки учнів початкової школі уроках музики:

«5»(10-12) – відповідність трьом критеріям або першим двом:

- прояв інтересу до музики, безпосередній емоційний відгук її у висловах щодо прослуханого чи виконаного твору;
- активні зусилля школярів, знайдені у ході пошукових ситуацій, й уміння користуватися передусім ключовими знаннями у процесі сприйняття музики;
- зростання виконавських навичок, що оцінюються з урахуванням вихідного рівня підготовки учня та її активності на заняттях.

«4» (7-9) – відповідність двом чи одному критерію.

«3» (4-6) – відсутність відповідності даним критеріям.

«2», «1» (1-5) – неприпустима.

Слід зазначити, що справді обґрунтованою є думка окремих учителів-практиків, які справедливо думають, що конкретною шкалою оцінити складно, оскільки не можливо вловити суб'єктивний процес сприйняття

дитиною музики, на якому знаходиться рух дитячого серця й щирість прояву дитячої душі.

Існують способи підвищення стимулюючої ролі 12-бальної шкали:

- словесне доповнення оцінки (особливо суттєве у початковій школі, коли важливо підтримати дитину і допомогти повірити у свої сили);
- виставлення оцінки в щоденнику, що супроводжується записом, адресованим батькам (наприклад, якщо школяр вдумливо слухав музику на уроці – слід поділитися цією радістю з близькими йому людьми. Якщо чудово співав на уроці – запишіть у щоденнику, не жалючі свого часу);
- заохочення подвійною оцінкою (наприклад, відразу дві «дванадцяти» - за творчу оригінальність виконання, активність у вирішенні проблемних завдань чи спробу, старанність, бажання вчитися співати та розуміти музику).

У кожному разі слід забувати, що у першу чергу вчитель завжди та в усьому виховує своїх вихованців, а чи не просто вчить конкретним знанням. І тому в оцінюванні дітей потрібно орієнтувати учнів їх на доброту, розуміння, чуйність і соціальну справедливість. І тоді ці якості стануть для дітей певним еталоном їхньої поведінки у суспільстві.

Не слід поспішати ставити незадовільну оцінку, навіть якщо учень на уроці розпустувався. З суворою інтонацією голосу, переживаючи як власну невдачу вчителя, можна поставити просто крапку у щоденнику.

Оцінка «3» (4-6) теж педагогічно неправильна, оскільки може відбити інтерес дитини і відповідно її потребу до краси і доброти. Важливо, щоби дитина бачила у вчителя музики співучасника свого входження у світ музичного мистецтва. Потрібно радіти удачам вихованців: адже спостерігати їхні успіхи – плід праці вчителя. Якщо ж педагог бачить, що хтось відстає, слід зачекати, не поспішати відзначати недоліки. Треба допомогти своєю вірою дитині, а оцінка – це не тільки констатація результату, а й засіб мотивації учіння.

Оцінювати слід всі види музичної діяльності дітей на уроці. Так, вчитель може поставити, наприклад, дві оцінки – одну за слухання музики, іншу за спів. Чи, можливо поставити одну загальну.

Поруч із поточним оцінюванням, проведеним на кожному уроці, розрізняють підсумковий контроль кожної чверті, навчального року. Дані поточної і підсумкової перевірки дозволяють простежити динаміку музичного розвитку дітей.

ДІАГНОСТИКА РІВНЯ МУЗИЧНОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.

До основних критеріїв у визначенні музичного розвитку молодших школярів відносяться:

- рівень розвитку художніх переваг;
- участь школярів у різних сферах художньої творчості;
- інформованість у галузі художньої культури суспільства.

Аналогічні критерії притаманні методиці вивчення музичної культури молодших школярів Л.В.Школяр, що виділяє три компоненти поняття музичної культури: музичний досвід, музична грамотність та музично-творчий розвиток.

Критеріями наявності музичного досвіду, згідно Л.В.Школяр, є:

- рівень загальної обізнаності про музику;
- наявність інтересу, певних уподобань і переваг;
- мотивація звернення дитини до тієї чи іншої музики.

Найголовніше – з'ясувати: що дитина чекає від музики, що шукає в ній. Відповідь на це питання треба шукати у сфері духовних надбань. У цьому зв'язку вчитель пропонує молодшим школярам завдання на уявні ситуації, наприклад: «Якби ти був учителем музики, які твори ти би обрав на заключний урок чверті, року, що б ти хотів нею розповісти дітям?», «Яку музику ти вибереш, щоб послухати в колі сім'ї?» тощо.

В якості довідки визначені нормативи оцінки знань, умінь і навичок, рекомендовані Інститутом художнього виховання дітей АПН:

«12» по слухання музики – учень повинен дати правильну відповідь, що містить характеристику змісту музичного твору, засобів музичної виразності й їхнього взаємозв'язку.

«12» по співу – знати нотний текст і слова пісні, співати чисто, ритмічно точно й виразно, не мати істотних недоліків в якості звучання, дати правильну характеристику якості свого виконання, за наявності окремих неточностей – могли усунути їх при повторному виконанні, вміти співати їх по нотах та мати певні навички імпровізації».

З духовним осягненням музичного мистецтва. Л.В. Школяр пов'язує і *критерії музичної грамотності*:

- ступінь внутрішньої відкритості школярів для осягнення незнайомої музики;
- наявність у дитини здібності «відкривати себе» через музику;
- ступінь причетності дитини до змісту музики, до життєвих явищ, що стоять за цим змістом;
- ступінь орієнтованості дітей у музично-драматургічних процесах, у виразних засобах, розуміння їхньої організації в конкретному творі з опорою на закономірності музичного мистецтва.

Параметрами оцінки володіння дітьми творчими навичками та вміннями є:

- емоційність;
- ступінь усвідомленості задуму;
- винахідливість, оригінальність, індивідуальність у виборі засобів втілення;
- художність втілення задуму;
- залучення наявного музичного досвіду.

Необхідною умовою вивчення розвитку музичної культури учнів є комплексне застосування методів дослідження. Так, поряд з **лонгітюдним спостереженням** – аналізом впливу умов на розвиток музично-естетичної сприйнятливості молодших школярів, а також на становлення виконавських навичок позитивно ретроспективного спостереження – **звернення до**

минулого з метою визначення вирішального впливу на зростання показників у розвитку музичної культури дітей. Для визначення сформованості естетичного смаку дітей доцільно неодноразове використовувати анкетування. З'ясувати наявність потреби в спілкуванні з мистецтвом у молодших школярів, значимість високохудожньої музики в їхньому житті допоможуть бесіди з учнями, а також з їхніми батьками.

Поширеним методом визначення рівня музично-естетичних знань є тестування. Тести (перевірочні завдання) містяться в робочих зошитах, додатках до навчальних посібників з курсу музики.

Побачити ж динаміку музичного розвитку дітей можна лише завдяки даним поточного контролю, тому, підбиваючи підсумки, вчитель робить висновки, використовуючи всю інформацію, отриману про окремих учнів та їхню спільну діяльність в процесі повсякденних занять (на уроках і в позакласній роботі).